

UDC: 159.92+ 37.015.3:316.48

**FEATURES OF THE PSYCHOLOGICAL SUPPLY OF CONFLICT
TEENAGERS FROM THE ATO AREA IN THE CONDITIONS OF
RECREATION**

PhD in Psychological Sciences, O. M. Hrek

State institution «K.D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University named», Ukraine, Odesa

The purpose of the article was to study the features of the manifestation of conflict behavior of teenagers from the ATO area, as well as the development of a program of psychological support for conflict teenagers in recreational conditions. The article presents a theoretical analysis of modern approaches in psychology to the study of the conflict and conflict behavior. The results of an empirical study, which seeks to study the peculiarities of the use of behavioral styles in conflict situations and behavioral settings of teenagers from the peace zone and the ATO zone, are considered. It was found that teenagers from the ATO zone had a high level of conflict, interpersonal and self-assessed anxiety compared with teenagers from the peace zone. It is established that teenagers from the ATO zone have a higher level of destructive aggressiveness, and teenagers from the peace zone - the level of constructive aggressiveness. The peculiarities of the development of the program of psychological support and psychological training on the formation of skills of effective behavior in conflict situations in adolescence in condition of recreation are revealed.

Key words: conflict, conflict behavior, teenager, training, recreation.

кандидат психологічних наук, доцент, Грек О.М. Особливості психологічного супроводу конфліктних підлітків із зони АТО в умовах

рекреації/ Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Україна, м. Одеса

Метою статті було вивчення особливостей прояву конфліктної поведінки підлітків із зони АТО, а також розробка програми психологічного супроводу конфліктних підлітків в умовах рекреації. В статті представлено теоретичний аналіз сучасних підходів в психології до вивчення конфліктності та конфліктної поведінки. Розглядаються результати емпіричного дослідження, яке спрямовано на вивчення особливостей використання стилів поведінки в конфліктних ситуаціях та поведінкові установки у підлітків із мирної зони та зони АТО. Виявлено, що у підлітків із зони АТО достатньо високий рівень конфліктності, міжособистісної та самооціночної тривожності в порівнянні з підлітками з мирної зони. Встановлено, що у підлітків із зони АТО вище рівень деструктивної агресивності, а у підлітків з мирної зони – рівень конструктивної агресивності. Розкрито особливості розробки програми психологічного супроводу та психологічного тренінгу з формування умінь ефективної поведінки в конфліктних ситуаціях у підлітків із зони АТО в умовах рекреації.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна поведінка, підлітковий вік, тренінг, рекреація.

Вступ. Незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми вивчення конфліктної поведінки підлітків вона досі залишається актуальною. Як відзначають вчені, за останні роки у підлітків спостерігається відчуженість, підвищена тривожність, духовна спустошеність, цинізм, жорстокість, агресивність, що спричинило за собою підвищену молодіжну злочинність, особливо злочинність підлітків. Це пов'язано з подіями які відбуваються в нашій країні, а саме, військовими діями, що сприяють розвитку конфліктної соціальної

позиції сучасних підлітків та зумовлюють прояв деструктивних форм поведінки і спотвореного ціннісного ставлення до себе і до навколишнього світу.

В роботах багатьох дослідників (К. А. Абульханова-Славська, А. Л. Анцупов, Ф. М. Бородкін, М. М. Главатських, Н. В. Гришина, В. І. Журавльов, Н. В. Ключєва, Т. І. Марголіна, В. С. Мерлін, А. А. Реан, Б. І. Хасан, О. І. Шипілов та інші) конфлікт розглядається як зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії. Так, в роботах К. А. Абульханової-Славської конфлікт визначається як засіб самоствердження і подолання особистістю тенденцій, які вона вважає негативними [1]. В роботах А. Я. Анцупова та А. І. Шипілова конфлікт визначається як «найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, що виникають у процесі взаємодії, що полягає в протидії суб'єктів конфлікту та зазвичай супроводжується негативними емоціями» [2]. А. Я. Анцупов та А. І. Шипілов при описі структури конфлікту говорять про конфліктну ситуацію, учасників конфлікту, об'єкт конфлікту, умови протікання конфлікту, образи конфліктної ситуації та конфліктну взаємодію. До конфліктної ситуації вчені відносять учасників (сторони конфлікту); групи підтримки; об'єкт чи предмет конфлікту; умови протікання конфлікту, образи конфліктної ситуації, наявні у її учасників. Конфліктну взаємодію розглядають як структурний компонент, який являє собою сукупність прийомів цієї взаємодії [2]. Динамічні характеристики конфлікту автори зводять до стадій процесу виникнення і розвитку конфлікту.

Саме підлітковий вік, як доведено в роботах науковців (Л. С. Виготський, В. І. Журавльов, Г. Крайг, Л. Козер, О. М. Прихожан, А. А. Реан) є кризовим періодом розвитку в онтогенезі, що пов'язано з активним психофізіологічним розвитком, імпульсивністю, емоційною

нестабільністю, підвищеною вразливістю, особливою чутливістю до впливів навколишнього середовища [3;4]. Особливо, на поведінку підлітків в конфлікті впливають потреби дитини, її установки, звички, спосіб мислення, психологічні властивості, досвід вирішення проблем і моделі поведінки.

В якості зовнішніх чинників конфліктної поведінки в підлітковому віці виступають різне соціальне становище, несприятливі умови сімейного виховання, негативний вплив засобів масової інформації, не сформованість або низький рівень розвитку класного колективу. Як зазначають науковці, у поведінці підлітків в конфліктах переважають деструктивні форми [5]. Особистісними факторами, що зумовлюють деструктивну поведінку, є недостатній рівень комунікативної компетентності (А. А. Іванов), недостатній діапазон конфліктних стратегій поведінки і відсутність навичок конструктивної взаємодії в конфлікті (М. С. Бондаренко, А. В. Дорохова), перевага стратегій поведінки, що гарантують виграш (А. В. Семенов). До ситуаційних факторів вибору стратегії поведінки в конфлікті у підлітковому віці відносяться психологічний клімат в класному колективі, поведінка в конфліктах значущих дорослих, стиль взаємодії вчителя з учнями (А. Я. Анцупов, Н.В. Гришина, А.В.Шипілов) [2;6].

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є висвітлення та аналіз результатів дослідження особливостей прояву конфліктної поведінки підлітків, а також впровадження програми психологічного супроводу конфліктних підлітків із зони АТО в умовах рекреації.

Виклад основного матеріалу статті. Відповідно до поставленої мети були використані наступні емпіричні методи – спостереження, аналіз продуктів діяльності, бесіда та конкретні методики: методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса

(адаптація Н. В. Гришиної); методика «Особистісна агресивність та конфліктність» (Є. П. Ільїн та П. А. Ковальов); методика «Тактика поведінки у конфлікті», методика самооцінки конфліктності-2; «Шкала соціально-ситуаційної тривоги О. Кондаша. Дослідження проводилося на базі ДП УДЦ «Молода Гвардія», в якому брало участь 160 підлітків віком 13-14 років. Було виділено дві групи досліджуваних: 1 група – підлітки з мирної зони; 2 група – підлітки із зони АТО.

За результатами проведеного дослідження було встановлено, що у підлітків із зони АТО серед стилів поведінки в конфліктних ситуаціях переважає конкуренція (45%), а найменш використаними є пристосування (15%), компроміс (10%), уникнення (10%) та «співпраця» (10%). Проте у підлітків з мирної зони виявлено, що найбільш використаними стилями поведінки у конфлікті є компроміс (27%), конкуренцію (27%) та співпраця (23%), менш використаними є стилі пристосування (15%) та уникнення (10%). Отже, на рис.1 ми можемо спостерігати, що існують різниці в прояві стилів поведінки у конфліктній ситуації у підлітків із зони АТО та мирної зони, а саме підліткам із зони АТО властивий стиль поведінки «конкуренція», а підліткам з мирної зони – стиль «компроміс». Виявлені статистично значущі різниці у прояві стилів поведінки у конфлікті: стиль конкуренція вище у підлітків із зони АТО в порівнянні з підлітками з мирної зони ($U=232$ при $p \leq 0,01$; при $p \leq 0,05$), а стиль компромісу та співпраці вище у підлітків із мирної зони ($U=261$ та $U=235$ при $p \leq 0,01$; при $p \leq 0,05$). Такі результати можна пояснити особливостями соціальної ситуації, а також, як зазначає А. Б. Ахмедов, Я-концепція підлітків із зони бойових дій характеризується амбівалентним ставленням до оточуючого світу, що поєднує негативізм та залежність від оточуючих [7].

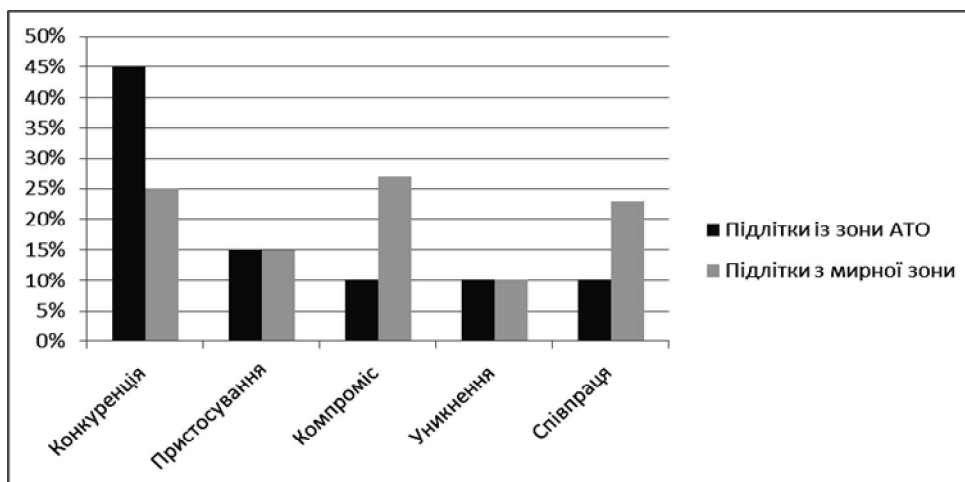

Рис. 1. Порівняльний аналіз дослідження схильності особистості до конфліктної поведінки у підлітків із зони АТО та мирної зони (за методикою К. Томаса (адаптація Н. В. Гришиної)).

Встановлено, що серед підлітків із зони АТО 48% мають явно виражену тенденцію до конфліктності, а 32% досліджуваних мають середній рівень. Серед підлітків даної групи у більшості виявлено середній ступінь вираженості тактики діяти напролом у конфліктних ситуаціях. Проте, серед досліджуваних 15% підлітків мають дуже високий ступінь самооцінки конфліктності, 25% підлітків мають високий ступінь самооцінки конфліктності.

У підлітків з мирної зони тенденція до конфліктності майже не виражена, лише 45% досліджуваних мають середній рівень вираженості тенденції до конфліктності. Тактика поведінки «діяти напролом» серед підлітків з мирної зони виражена лише у 45% досліджуваних. Так, у 65% підлітків з мирної зони переважає середній рівень самооцінки конфліктності ($X_{cp} = 29,1$); у 5% підлітків – дуже високий ступінь самооцінки конфліктності, у 10% підлітків високий ступінь самооцінки конфліктності та 20% підлітків мають низький ступінь самооцінки конфліктності.

Порівняльний аналіз результатів дозволив встановити, що рівень розвитку конструктивної агресивності вище у підлітків з мирної зони

($X_{cp}=6,65$ та $X_{cp}=5,44$; $U=189$ при $p\leq 0,05$), а рівень розвитку деструктивної агресивності ($X_{cp}=5,15$ та $X_{cp}=5,81$; $U=221$ при $p\leq 0,05$) та конфліктності ($X_{cp}=5,52$ та $X_{cp}=6,15$; $U=198$ при $p\leq 0,05$) вище у підлітків із зони АТО. У підлітків із зони АТО та мирної зони переважають середній рівень самооцінки конфліктності ($X_{cp} =33,75$ та $X_{cp} =29,1$), проте, більшість підлітків із зони АТО мають високий рівень самооцінки конфліктності ніж підлітки з мирної зони.

Досліджено рівень тривожності у підлітків в умовах рекреації та встановлено, що у підлітків обох груп найбільш виражена міжособистісна тривожність ($X_{cp}=34,78$ та $X_{cp}=30,2$), проте ми можемо спостерігати що її рівень вище у підлітків із зони АТО (див.рис.2). Однаково в обох групах досліджуваних на другому місці знаходиться показник самооціночної тривожності ($X_{cp}=30,78$ та $X_{cp}=29,4$), а на третьому місці – показник шкільної тривожності ($X_{cp}=25,45$ та $X_{cp}=25,9$). Але, як видно з рис. 2, рівень останніх двох показників тривожності вище у підлітків із зони АТО, що підтверджено наявністю статистично значущих різниць ($U=214$ при $p\leq 0,05$; $U=208$ при $p\leq 0,05$)

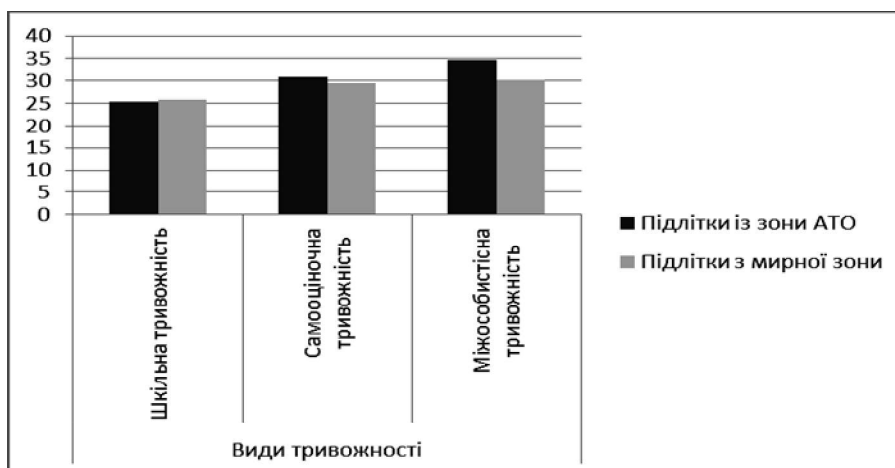

Рис.2. Порівняльний аналіз результатів дослідження тривожності у підлітків із зони АТО та мирної зони (за методикою О. Кондаша).

Виходячи з одержаних результатів емпіричного дослідження нами було розроблено програму психологічного супроводу конфліктних

підлітків із зони АТО відповідно до програми психологічної служби ДП «УДЦ «Молода гвардія» [8], яка включає діагностичну роботу, корекційно-розвивальну роботу, консультативну роботу, психологічну просвіту. Діагностична робота передбачає проведення діагностики з підлітками на 2 день перебування у таборі за означеними методиками. Консультативна робота спрямована на надання індивідуальних консультацій конфліктним підліткам щодо їх індивідуально-психологічних характеристик. Психологічна просвіта передбачає невеликі виступи на зборах педагогів-організаторів; організацію семінарів-тренінгів з означеної проблеми; надання консультацій педагогам-організаторам щодо індивідуального підходу до рекреантів з високим рівнем конфліктності. Корекційно-розвивальна робота передбачає проведення психологічного тренінгу з формування конструктивних способів поведінки в конфліктних ситуаціях у підлітків із зони АТО. Розроблений тренінг спрямований на: а) розвиток конструктивних способів вирішення конфліктів; б) розвиток навичок ефективного спілкування; в) зниження агресивності та тривожності. В тренінгу використовуються наступні форми роботи з підлітками: «мозковий штурм», групові дискусії, рольові ігри, психогімнастика, методи арт-терапії, тілесно-орієнтованої терапії, казкотерапії, елементи комунікативного тренінгу. Структура кожного заняття включає ритуал привітання, основний зміст, ритуал прощання, рефлексія. Заняття проводяться 2-3 рази на тиждень. Тренінг складається з 7 занять, тривалість кожного заняття 60-90 хвилин. Проведено апробацію розробленого тренінгу з формування конструктивних способів поведінки в конфліктних ситуаціях та встановлено зміни в рівнях розвитку негативної агресивності (з $X_{cp}=7,1$ до $X_{cp}=6,3$) та конфліктності (з $X_{cp}=7,4$ до $X_{cp}=6,9$), після його проведення. Що також підтверджено наявністю статистично значущих

відмінностей ($p < 0,05$).

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Встановлено, що у підлітків із зони АТО переважає стиль поведінки в конфліктних ситуаціях – конкуренція, а у підлітків з мирної зони – компроміс; підлітками із зони АТО властиві такі характеристики особистості як запальність, безкомпромісність, образливість, підозрілість, нетерпимість до інших, а підліткам з мирної зони властиві напористість, непоступливість, запальність; у підлітків із зони АТО вище рівень деструктивної агресивності, а у підлітків з мирної зони вище рівень конструктивної агресивності; у підлітків обох груп найбільш виражена міжособистісна тривожність, на другому місці знаходиться показник самооціночної тривожності, а на третьому місці – показник шкільної тривожності, але рівні означених видів тривожності дещо вищі у підлітків із зони АТО. Розроблено програму психологічного супроводу конфліктних підлітків із зони АТО та психологічний тренінг з формування конструктивних способів поведінки в конфліктних ситуаціях, проведено його апробацію.

Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо у визначенні основних напрямків роботи з підлітками та старшокласниками із зони АТО в умовах рекреаційного закладу.

Література:

1. Абульханова-Славская К. А. *Стратегия жизни* / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Анцупов А. Я. *Конфликтология [Текст]: учебник для вузов* / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. - М.: Юнити, 2011. - 551 с.
3. *Выготский Л. С. Собрание сочинений [Текст]: в 6 т. / под ред. Л. С. Выготский.* - М.: Педагогика, 1982. - т. 1 - 487 с.
4. *Крайг Г. Психология развития* / Г. Крайг. – СПб.: Питер, 2001. – 992 с.

5. Ілійчук В. І. Саморегуляція підлітків у подоланні конфліктної поведінки / В. І. Ілійчук. – К.: ЛИБІДЬ, 1996. – 22 с.
6. Гришина Н. В. Психология конфликта 2-е изд. [Текст] / Н. В. Гришина. - СПб.: Питер, 2008. - 544 с.
7. Ахмедов А. Б. Особенности Я-концепции подростков, живущих в экстремальных условиях / А. Б. Ахмедов // Вопросы психологии: издаётся с 1955 года / Ред. Е. В. Щедрина, А. Г. Асмолов. – 2010. – №5 сентябрь-октябрь 2010 . – с.33-40.
8. Симоненко С. Н. Рекреационная психология детства: достижения и перспективы / С. Н. Симоненко, Е. Н. Грек, Е.В. Костюнина, И. В. Леженко // Наука і освіта. – 2014. – № 12. – С. 7-12.

References:

1. Abulkhanova-Slavskaya K. A. Strategiya zhizni / K. A. Abulkhanova-Slavskaya. – М.: Mysl, 1991. – 299 s.
2. Antsupov A. Ya. Konfliktologiya [Tekst]: uchebnik dlya vuzov / A. Ya. Antsupov, A. I. Shipilov. - М.: Yuniti, 2011. - 551 s.
3. Vygotskiy L. S. Sobranie sochineniy [Tekst]: v 6 t. / pod red. L.S. Vygotskiy. - М.: Pedagogika, 1982. - t. 1 - 487 s.
4. Krayg G. Psikhologiya razvitiya / G. Krayg. – SPb.: Piter, 2001. – 992 s.
5. Ilijchuk V. I. Samoreghuljacija pidlitkiv u podolanni konfliktnoji povedinky/ V. I. Ilijchuk. – К.: LYBIDJ, 1996. – 22 s.
6. Grishina N. V. Psikhologiya konflikta 2-e izd. [Tekst] / N. V. Grishina. - SPb.: Piter, 2008. - 544 s.
7. Akhmedov A. B. Osobennosti Ya-kontseptsii podrostkov, zhivushchikh v ekstremalnykh usloviyakh / A. B. Akhmedov // Voprosy psikhologii: izdaetsya s 1955 goda / Red. Ye. V. Shchedrina, A. G. Asmolv. – 2010. – №5 sentyabr-oktyabr 2010 . – s.33-40.

8. *Simonenko S. N. Rekreatsionnaya psikhologiya detstva: dostizheniya i perspektivy / S. N. Simonenko, Ye. N. Grek, Ye. V. Kostyunina, I. V. Lezhenko // Nauka i osvita. – 2014. – № 12. – S. 7-12*